

The Impact of Transparency on Iran's Criminal (Legislative) Policy and International Conventions in Order to Prevent Economic Crimes

ARTICLE INFO

Article Type

Research Article

Authors

Mohammadreza Kazemi

Abbas Salmanpour*

Seyed Ebrahim Ghodsi

How to cite this article

Mohammadreza Kazemi, Abbas Salmanpour, Seyed Ebrahim Ghodsi, The Impact of Transparency on Iran's Criminal (Legislative) Policy and International Conventions in Order to Prevent Economic Crimes, *Journal of Islamic Life Style Centeredon Health*, 2022:5(4): 182-193.

1. Department of Law, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran.
2. Department of Law, University of Gilan, Rasht, Iran (Corresponding Author).
3. Department of Law, Mazandaran University, Babolsar, Iran.

* Correspondence:

Address:

Phone:

Email: abbas.salmanpour@gmail.com

Article History

Received: 2021/11/10

Accepted: 2022/01/10

ABSTRACT

The present research was conducted with the aim of investigating the psychological and educational basis of the formation of social behavior (responsibility) in adolescents aged 12-18 years through an interventional and experimental method. The statistical population of the present study consists of all students aged 12-18 years old in Sari city, who were selected by simple random sampling, 50 people (25 people as the experimental group and 25 people as the control group). The tools of data collection were Wayland's social development questionnaire, parenting styles questionnaire made by the researcher and school officials' evaluation forms from the students, which were given to the target sample before and after the training classes. The analysis of the collected data was done using the parametric inferential statistics method of two independent groups. The results of the research indicate that a significant difference was observed between the two groups of teenagers in terms of the level of motivation in teenagers and their self-confidence in the occurrence of social behavior, and also between the different parenting methods of the parents in the occurrence of the mentioned social behavior between the two A significant difference was observed between the groups.

Keywords: Social Behavior, Responsibility, Teenagers, Motivation, Self-Confidence, Parenting Methods.

تأثیر شفافیت بر سیاست جنایی (تقنینی) ایران و

کنوانسیونهای بین‌المللی در راستای پیشگیری از

جرایم اقتصادی

محمدرضا کاظمی

گروه حقوق، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.

عباس سلمان پور*

گروه حقوق، دانشگاه گیلان، رشت، ایران (نویسنده مسئول)

سیدابراهیم قدسی

گروه حقوق، دانشگاه مازندران، بابل، ایران.

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی اساس روانی و تربیتی شکل‌گیری رفتار اجتماعی (مسئولیت‌پذیری) در نوجوانان ۱۸-۱۲ سال به روش مداخله‌ای و آزمایشی انجام شد. جامعه آماری پژوهش حاضر را کلیه دانش‌آموزان ۱۸-۱۲ سال شهرستان ساری تشکیل می‌دهند که به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده تعداد ۵۰ نفر (۲۵ نفر به عنوان گروه آزمایش و ۲۵ نفر به عنوان گروه کنترل) انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه رشد اجتماعی وایلد، پرسشنامه محقق ساخته سبک‌های فرزندپروری و فرم‌های ارزشیابی مسئولین مدارس از دانش‌آموزان بود که قبل و پس از کلاسهای آموزشی در اختیار نمونه هدف قرار گرفته شد. تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده با استفاده از روش آمار استنباطی پارامتریک آدو گروهی مستقل انجام شد. نتایج پژوهش حاکی از آن است که بین دو گروه از نوجوانان مذکور در میزان سطح انگیزه در نوجوانان و سطح اعتماد به نفس آنها در بروز رفتار اجتماعی تفاوت معنی‌داری مشاهده گردید و همچنین بین شیوه‌های متفاوت فرزندپروری والدین در بروز رفتار اجتماعی مذکور در بین دو گروه تفاوت معنی‌داری مشاهده گردید.

کلید واژگان: رفتار اجتماعی، مسئولیت‌پذیری، نوجوانان، انگیزه، اعتماد به نفس، شیوه‌های فرزندپروری والدین.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۲۰

* نویسنده مسئول: abbas.salmanpour@gmail.com

مقدمه

افزایش سطح مبادلات اقتصادی و اجتماعی میان کشورهای مختلف در پرتو تحولات و پیشرفتهای شگرف در عرصه ارتباطات و فناوری اطلاعات، میدان‌داری شرکت‌های چندملیتی در عرصه تجارت بین‌المللی و پدیده موسوم به جهانی‌شدن این امکان را فراهم ساخته که آفت فساد نیز به‌سهولت از نقطه‌ای به نقطه دیگر جهان صادر شده و جوامع نسبتاً سالم را هم به بیماری هولناک بی‌اعتمادی و بی‌نظمی مبتلا سازد. برای نمونه، تخمین زده می‌شود که هر سال صدها میلیارد دلار به‌منزله رشوه پرداخت می‌گردد. (۱) مبارزه با فساد خصوصاً جرائم اقتصادی در دنیای امروز امری فراملی و فرامنطقه‌ای، بلکه از ضرورت‌های جهانی‌شدن و به‌عنوان موضوعی حیاتی در سالم‌سازی اجتماع و تسهیل ارتباط صحیح انسان با محیط پیرامون خویش است. اختلاف بین دو دیدگاه کیفرگرایی و کیفرزدایی از فعالیتهای اقتصادی، یکی از مباحث روز دنیا و معضلی دوجانبه است. از یک سو بستر فعالیتهای اقتصادی نیازمند درستی، پاکی، اخلاق و امنیت است و از سوی دیگر طمع‌ورزی برای جلب منافع اقتصادی موجب می‌شود عده‌ای این امنیت را نقض کنند. (۲) مبارزه با جرائم اقتصادی از جمله مسائل مهمی است که سیاست‌گذاران کشورهای مختلف، به ویژه کشورهای در حال توسعه را به خود مشغول داشته است، زیرا جرائم اقتصادی تبعات منفی بر سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی دارد و در نهایت باعث عدم تحقق اهداف توسعه اقتصادی در این کشورها می‌گردد. جرائم اقتصادی را می‌توان جزو اشکال نوین بزهکاری محسوب کرد. جامعه بین‌المللی بیشترین تلاش خود را از اوایل دهه ۱۹۹۰ با تصویب کنوانسیونهای مختلف معطوف نموده و اهمیت مبارزه با آن را به دولتها یادآوری کرده است. (۳) در این میان موثرترین روش مقابله با این پدیده نسبتاً جدید، پیشگیری اولیه می‌باشد. همین امر، اندیشمندان را به‌سوی تدوین نظامی سوق داد که ضمن حفظ سیاست کیفری سابق که بر پاسخ کیفری به فساد تکیه داشت که تنها عهده‌دار واکنش‌های رسمی در مواجهه با فساد اقتصادی بود؛ با دخالت دادن جامعه مدنی در کنار دولت، پاسخهای کنشی (پیشگیرانه) را به پاسخهای واکنشی جهت مقابله با هرگونه فساد بیافزاید. بدین‌گونه سیاست‌جنایی شکل گرفت که از نظر متخصصان: «شامل مجموعه روشهایی هست که هیأت اجتماع با توسل به آنها پاسخهای به پدیده مجرمانه را سازمان می‌بخشد». (۴) یکی از روشهای مزبور که جنبه پیشگیرانه دارد، ایجاد شفافیت در فعالیتهای و عملکرد کارگزاران حکومتی است؛ تدبیری که با به کارگیری آن در بستر سیاست‌جنایی می‌توان از بروز بسیاری از ناهنجاریها و انحرافات، نظیر جرائم اقتصادی و فساد مالی جلوگیری نمود. (۵) دلیل توجه سیاست‌جنایی به نهاد شفافیت آنست که مطالعات علت‌شناختی در جرم‌شناسی نشان می‌دهد پنهان‌کاری و اسرارگرایی مجریان اداره کشور، یکی از عوامل زمینه‌ساز بروز فساد در سطح حکومت و جامعه می‌باشد. از همین‌رو صاحب‌نظران بر اهمیت نقش فضایی که در آن چرخش آزاد اطلاعات وجود داشته و شفافیت در ساختار آن، به‌عنوان اصلی جدایی‌ناپذیر نمود داشته باشد و جایی برای پنهان‌کاری نباشد، در پیشگیری از فساد تأکید نموده‌اند. (۶) شفافیت، مفهوم وسیعی است که در بخشهای مختلفی

معنای تشخیص دادن، قضاوت کردن و در معرض قضاوت قرار دادن است. بنابراین سیاست جنایی یعنی اداره و مدیریت پدیده جنایی مرکب از جرم و انحراف که هسته اولیه آن حقوق کیفری است. سیاست جنایی دولتها مجموعه مکانیسم و روشهایی است که دولت با استفاده از آنها واکنشهای علیه واقعیت مجرمانه را سازمان می‌بخشد. (۱۰) سیاست جنایی به مجموعه شیوه‌هایی تعبیر می‌شود که دولتها پاسخ‌های مختلف به پدیده مجرمانه را از طریق آنها سازمان می‌بخشد. در این تعریف چندین عبارت مهم وجود دارد؛ مراد از هیئت اجتماع دولت و جامعه مدنی است و لازمه ارائه پاسخ نیز ممکن است کنشی یا واکنشی باشد. پدیده مجرمانه نیز نه تنها مشتمل بر جرم می‌باشد؛ بلکه انحرافات که جنبه مجرمانه (مثل ولگردی و نکدی‌گری) دارند می‌باشد. (۱۱) بنابراین در یک مفهوم موسع می‌توان گفت: سیاست جنایی عبارتست از کلیه تدابیر و اقدامات پیشگیرانه و سرکوبگرانه‌ای که توسط دولت و جامعه مدنی، جداگانه و یا با مشارکت یکدیگر جهت پیشگیری از جرم، مبارزه با بزهکاری، اصلاح و یا سرکوب مجرم به کار برده می‌شود و بر سه قسم است: سیاست جنایی تقنینی، قضایی و اجرایی؛ پاره‌ای از دانشوران، سیاست جنایی را اتخاذ اصول و تدابیر لازم در برابر جرایم و دفع و رفع آنها و یا کاستن آنها تلقی می‌کنند. (۱۲) سیاست جنایی تقنینی به منزله نخستین لایه سیاست جنایی، عبارتست از تدبیر و چاره اندیشی قانونگذار در مورد جرم و پاسخ به آن که باتوجه به وابستگی سیاست جنایی به نظام سیاسی و ایدئولوژیک هر کشور حائلهای مختلفی به خود می‌گیرد و می‌توان آن را سلیقه قانونگذار و انتخابهای وی در انواع جرایم و مجازاتها و به‌طور کلی نحوه مقابله با پدیده مجرمانه و دادرسی جرایم دانست (پیشین، ص ۲۶۰) که نمود آن در قوانین گوناگون هر کشوری مانند قوانین کیفری شکلی و ماهوی درج می‌شود. احتمالاً به‌همین خاطر باشد که بعضی سیاست جنایی تقنینی را پسند قانونگذاران متفاوت و گزینه آنان در انواع بزه‌ها و کیفرها و به‌طور کلی فرآیند مبارزه با رفتارهای مجرمانه و دادرسی جرایم می‌دانند.

۲- مفهوم جرائم اقتصادی و مصادیق آن در سیاست جنایی تقنینی اصطلاح «جرائم اقتصادی» در قوانین ملی و فراملی تعریف روشنی ندارد و فقط مصادیقی از آن ذکر گردیده است. میان دکترین برای تعریف جرم اقتصادی، اتفاق نظر وجود ندارد. بعضی آنرا اعمال غیرقانونی ارتکاب یافته در قلمرو فعالیت‌های حرفه‌ای به‌منظور کسب امتیازات اقتصادی تعریف نموده‌اند. باوجود دارا بودن دو مورد از معیارهای تعریف جرم اقتصادی

در تعریف پیشگفته یعنی انجام در مجرای حرفه اقتصادی و باهدف تحصیل امتیازات اقتصادی؛ یکی از ارکان اصلی جرم اقتصادی یعنی نتیجه و آثار آن را که اخلال در نظام اقتصادی است شامل نمی‌شود. در تعریف دیگر جرائم اقتصادی اعمال ممنوعه‌ای هستند که به منافع اقتصادی مورد حمایت جامعه صدمه وارد کرده آن را به‌خطر می‌اندازند. (۱۳) تعریف یادشده دارای ایرادهایی است زیرا محدوده، دامنه و موضوع جرائم اقتصادی را مشخص نکرده است. براین اساس، بعضی حقوقدانان بدون ابراز تعریفی از جرم اقتصادی، برای تمییز آن

اعمال می‌گردد. شفافیت در مقابل پنهان و پنهانکاری بزهکار می‌رود. به‌عبارت ساده‌تر، هر چیزی که از دید عموم پنهان نباشد معنای شفافیت را می‌رساند. (۷) امانوئل کانت، در عباراتی شفافیت را به عنوان آزمونی برای مشروعیت معرفی کرده است. «اعمالی که با حق دیگران ارتباط دارد، اگر اصل پایه ایشان اجازه در منظر عموم قرار گرفتن را ندهد، ضد حق و قانون است» سازمان بین‌المللی شفافیت در تعریف شفافیت می‌گوید: «شفافیت اصلی است که افراد بتوانند از تصمیمات اداری، معاملات تجاری و امور خیریه‌ای که زندگی آنها را تحت تأثیر قرار می‌دهد، نه فقط از اصل موضوع، تعداد موضوعها، و از شیوه‌های تصمیم‌گیری آنها مطلع گردند؛ بلکه وظیفه و تکلیف مستخدمان دولتی و مدیران دولتی اینست که رفتار آنان قابل رؤیت، قابل پیش‌بینی، و قابل درک باشد». یکی از مهمترین اثرات شفافیت، پیشگیری از فساد است، طوری که در یک نگاه کلی می‌توان گفت: شرط لازم برای سالم بودن یک نظام اقتصادی، وجود شفافیت در ابعاد مختلف به‌ویژه در عملیات مالی یک کشور است. بنابراین، سنتی‌ترین علت نیاز به شفافیت جلوگیری از بروز فساد اداری و مبارزه با آنست. از آنجا که جرایم مالی و مفاسد اقتصادی ماهیتی سازمان‌یافته و فراملی دارند، از این رو مقابله با این جرائم و پیشگیری از آنها به همکاری و مساعدت کشورهای مختلف با یکدیگر نیاز دارد. به این ترتیب، مبارزه با فساد به جنبشی جهانی تبدیل شده و یک سیاست حمایتی بین‌المللی را می‌طلبد. در این خصوص سازمان ملل اقدام به تصویب چند کنوانسیون نموده است. (۸) فساد، اساس فعالیت‌های پلید سازمانهای تبهکاری در ارتکاب جرایم سازمان‌یافته و جزء جدایی‌ناپذیر وقوع جرائم اقتصادی است. به‌دلیل اهمیت تأثیر منفی فساد در گسترش عدالت اجتماعی و بالندگی اقتصادی در جوامع، مبارزه با آن همواره دغدغه‌ای برای متولیان و سیاست‌گذاران هر جامعه و نیز مراجع بین‌المللی بوده است. بلحاظ پراکندگی قوانین داخلی کشورها و غیرمنسجم بودن برخورد دولتها با این پدیده، نشستهای مختلفی در سطوح منطقه‌ای یا بین‌المللی برای تشریح مساعی دولتها و تدوین قوانین همسان، برگزار شده است. (۹) در این بین سازمانهای بین‌المللی اقدام به تهیه و تصویب کنوانسیونهای مبارزه با فساد نموده و کشورهای عضو را موظف به پذیرش آنها نموده‌اند. اما آنچه در این بین مهم می‌باشد، اینست که تعهداتی که دولت با پذیرش و الحاق به کنوانسیونهای بین‌المللی برعهده می‌گیرد؛ تا چه اندازه بر سیاست جنایی تقنینی تأثیرگذار است؟ این اثربخشی چه اندازه منجر به شفافیت فعالیتها و پیشگیری از فساد مالی یا اقتصادی می‌شود؟ برهمن پایه این مقاله؛ به‌دنبال آنست تا با بررسی مشخص کند که سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران با پذیرش کنوانسیونهای بین‌المللی از جمله کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد موسوم به کنوانسیون مریدا در قبال شفافیت فعالیتها و پیشگیری از جرائم مالی یا اقتصادی چه تأثیراتی پذیرفته است؟

۱- مفهوم سیاست جنایی تقنینی

سیاست یعنی درک، تدبیر و اداره مسائل امور جامعه واژه جنایی نیز باتوجه به ریشه یونانی آن به‌معنای جداکردن، تفکیک و سپس به

قانونگذار بدون اینکه ضابطه مشخصی برای تبیین جرائم اقتصادی تعیین کند صرفاً طیفی از عناوین مجرمانه را جرائم اقتصادی قلمداد کرده است که اغلب این عناوین مجرمانه، خود عناوین متعدد دیگری را در پی دارند. (۱۵)

۳- شفافیت و سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال آن

۳-۱- مفهوم شفافیت و تبیین اصل شفافیت
شفافیت یعنی جریان آزاد و قابلیت دسترسی آسان به اطلاعات برای تمامی ذینفعان. شفافیت گردش همه جانبه اطلاعات تا مرز امنیت ملی است و در مقابل پنهان و پنهان کاری به کار می‌رود. در فرهنگ حقوقی بلک^۱، شفافیت، صراحت، روشنی، نبود تزویر و پرهیز از تلاش برای پنهان کردن اطلاعات مخرب تعریف شده است. در اصطلاح، شفافیت و شفاف سازی اطلاعات، مجموعه‌ای از اعمال و تدبیرهاست که به موجب آن، تحت یک نظام حقوقی خاص، (اطلاعات) از حالت غیرقابل دسترس بودن خارج می‌شوند و به صورت دقیق و کامل و به موقع افشاء می‌شوند. (۱۶) در تعریفی دیگر منظور از شفافیت، دسترسی مستمر و قابل اعتماد همه ذینفعان به اطلاعات اقتصادی، سیاسی و اجتماعی است. شفافیت نقطه مقابل «پنهان کاری» است که گاه به عنوان «اسرارگرایی» از آن یاد می‌شود، امری که متأسفانه امروز در حوزه سیاست، اقتصاد و فرهنگ بسیاری از جوامع و حکومت‌ها رواج دارد. از این رو، برای فهم بهتر شفافیت باید «پنهانکاری» را شناخت.

شفافیت یکی از پایه‌های حکومت خوب و مهم‌ترین وسیله برای پیشگیری از فساد در بخش دولتی است. لازمه این اصل روشن و معلوم بودن امور عمومی برای مردم است. به سن بهتر؛ عموم مرتباً و بدون تأخیر و با اطمینان بدانند که کدام نهادها و مدیران، مستند به کدام قوانین و مقررات و ضوابط و با چه هزینه و آیینی، امور جامعه را در بخش تحت مسئولیت خود اداره می‌کنند و نتیجه اقدامات آنان دقیقاً چه بوده است. در برآورد سطح شفافیت، مفاد و چگونگی اطلاعات و ازمنه دسترسی مشتریان و مردم به آن و چگونگی دسترسی بایستی مدنظر قرار گیرد. در اغلب موارد کافی نیست که اطلاعات صرفاً در صورت درخواست یکی از ذینفعان در اختیار او قرار گیرد، بلکه لازم است اطلاعات و گزارش‌های روشن و قابل فهم برای عموم، به نحوی که موجب جلب توجه مردم و ذینفعان گردد، منتشر شود. اصل شفافیت امروزه جایگاه مهمی در حقوق مخصوصاً حقوق بازرگانی و اقتصادی و نیز سیاست جنایی دارد. شفاف سازی^۲ یک اصطلاح انشائی نیست، بلکه دارای بار حقوقی خاص خویش است. شفافیت در پهنه سیاسی و اجتماعی یک کشور یعنی روشن بودن حدود و ثغور تعهدات و مسئولیت‌های افراد توسط قانون گذار است. (۱۷) والا، انتظار قانونگرایی از مردم توسط مسئولین و مدیران جامعه، انتظاری بی‌جاست.

بنابراین شفافیت که ضد نظریه حفظ اسرار است، ساز و کاری شتابنده، کم‌خرج، آسان و قابل اتکاء برای مبارزه کنشی یا واکنشی با فساد اقتصادی؛ افزایش پاسخگویی و تعهدگرایی؛ افزایش شایسته‌سالاری؛

از سایر جرائم، به ذکر معیارهایی از قبیل انگیزه مرتکب، معیار، وسایل و آلات جرم، ارزیابی مجرم از عمل مجرمانه و... پرداخته اند. البته نبود تعریف جرم اقتصادی به تنهایی، مشکلی به بار نمی‌آورد و امری رایج است. همانطور که در برخی کشورها مانند فرانسه نیز از این امر امتناع شده و تنها مصادیق جرم اقتصادی را بیان شده است در قوانین داخلی هم تعریفی از «جرم اقتصادی» دیده نمی‌شود. البته مطابق ماده (۱) قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد؛ «هرگونه فعل یا ترک فعلی که توسط هر شخص حقیقی یا حقوقی به صورت فردی، جمعی یا سازمانی عمداً و با هدف کسب هرگونه منفعت یا امتیاز مستقیم یا غیرمستقیم برای خود یا دیگری، با نقض قوانین و مقررات کشوری انجام پذیرد یا ضرر و زیانی را به اموال، منافع، منابع یا سلامت و امنیت عمومی یا جمعی از مردم وارد نماید»، فساد منظور شده است که نمونه بزبهای چون رشاء و ارتشاء، اختلاس، تبانی، سوء استفاده از مقام یا موقعیت اداری، سیاسی، امکانات یا اطلاعات، دریافت و پرداختهای غیرقانونی، جعل، تخریب یا اختفاء اسناد و سوابق اداری و مالی از آن جمله‌اند. اگرچه قانون پیش گفته؛ فساد را که مفهومی عام‌تر از جرم اقتصادی است، تعریف نموده لیکن نمونه‌هایی از آن را بازگو نموده است. با وجود اینکه در قوانین داخلی، جرم اقتصادی مفهومی مبهم و مصادیق مجملی دارد، لیکن ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ در بند (ب) ماده (۱۰۹) ناظر به تبصره ماده (۳۶) آن قانون، با تصریح به مصادیق جرائم اقتصادی، این اجمال را رفع کرده است.

مع الوصف و با توجه به شاخصهای ارزیابی توسط دکترین می‌توان جرم اقتصادی را این‌گونه تعریف کرد: «آن دسته از جرائم علیه تمامیت اموال عمومی و دولتی که باعث ایجاد اختلال در نظام اقتصادی کشور در سطح کلان می‌گردد و با خارج ساختن امور اقتصادی از مجرای صحیح و سالم خود، منجر به دارا شدن غیر عادلانه و تحصیل ثروتهای کلان توسط عده قلیلی از اشخاص یا کسانی که به واسطه بهره‌مندی از قدرت سیاسی یا ارتباط با مقامات سیاسی و نیز با سوء استفاده از منابع اطلاعاتی، سیاسی و اقتصادی و طرق مختلف دیگر دارای امکان و واقعیت تحصیل ثروت نامشروع از اموال عمومی یا دولتی یا از فرصتهای غیرقانونی و تبعیض آمیز می باشد». (۱۴)

اگرچه در تبصره ماده (۳۶) ق.م.ا. واژه جرائم اقتصادی مذکور نیافتاده، لیکن در بند (ب) ماده (۱۰۹) قانون یاد شده صراحتاً عنوان «جرائم اقتصادی» آورده شده و آن را مشتمل بر کلاهبرداری و جرائم موضوع تبصره ماده (۳۶) دانسته‌اند. منطبق بر مجموع مواد پیش گفته؛ مصادیق جرائم اقتصادی شامل کلاهبرداری؛ رشاء، ارتشاء؛ اختلاس؛ اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی در صورت تحصیل مال توسط مجرم یا دیگری؛ مداخله وزرا، نمایندگان مجلس و کارمندان دولت در معاملات دولتی و کشوری؛ تبانی در معاملات خارجی؛ تعدی ماموران دولتی نسبت به دولت؛ جرائم گمرکی؛ قاچاق کالا و ارز؛ جرائم مالیاتی؛ پولشویی؛ اخلال در نظام اقتصادی کشور؛ تصرف غیرقانونی در اموال عمومی یا دولتی است.

^۲- Transparency

^۱- Black's Law Dictionary

عمومی، آزادی بیان و مطبوعات، حمایت از افشاگران فساد، حق دسترسی به اطلاعات، آرشیوهای باز، جلسات باز و برخی قوانین دیگر در خدمت فرهنگ شفافیت هستند. اما آنچه در عرصه سیاست جنایی تقنینی جهت پیشگیری از جرائم اقتصادی اهمیت دارد، حوزه شفافیت در نظام پولی-مالی کشور و شفافیت اطلاعات می باشد که در ادوار مختلف تقنینی مورد توجه قانون گذار بوده است. مهمترین قوانین داخلی که بدین امر تاکید داشته اند؛

الف- قوانین و اسناد بالادستی

از جمله قوانین و اسناد بالادستی که تأکید ویژه‌ای بر شفافیت اعم از نظام پولی-مالی یا شفافیت اطلاعات داشته اند به شرح جدول زیر می باشند.

هم افزایی عمومی، کاهش زمان و هزینه در پیشگیری و مقابله با فساد و نتیجتاً ارتقاء کارآمدی و سرمایه اجتماعی است. با شفافیت عدالت استقرار یافته و تبعیضهای ناروا در نظام رخت برمی بندد.

۲-۳- سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال شفافیت فعالیتهای اطلاعاتی و مالی

قوانین و مقررات تنها بخشی از فرهنگ شفافیت یا فرهنگ اسرارگرایی را تشکیل می دهند اما نقش آنها آنچنان مهم است که سایر عناصر هر فرهنگ، در پرتو یا سایه آنها شکل گرفته و ادامه حیات می دهند. برای نمونه، ضوابط مربوط به امنیت ملی و اسرار دولتی، حریم خصوصی، هتک حرمت و موارد دیگری که منظورشان بازنشرنشدن اطلاعات در جامعه است در خدمت اسرارگرایی هستند؛ اما قوانین و مقررات راجع به حمایت از حوزه

عناوین قانونی یا اسناد بالادستی	بندهای قانونی
قانون اساسی	بندهای ۸ و ۹ و ۱۲ اصل (۳)؛ اصول (۲۰)، (۲۸)، (۴۳) تا (۵۵)، اصل (۵۸)، اصل (۶۹)
سیاستهای کلی نظام ابلاغی رهبری	بندهای (۱-ه) و (۴) سیاستهای برنامه پنجساله دوم (۱۳۷۲) بندهای (۲۳)، (۲۸) و (۲۹) سیاستهای برنامه پنجساله سوم (۱۳۷۸) بندهای (۳) و (۵) سیاستهای کلی نظام در بخش امنیت اقتصادی (ابلاغی ۱۳۷۹) بندهای (۷)، (۱۱)، (۱۷)، (۱۸)، (۲۲) و (۴۹) سیاستهای کلی برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۲) بندهای (۲)، (۳) و (۴) سیاستهای کلی نظام در بخش مالی (ابلاغی ۱۳۸۳) سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی (ابلاغی ۱۳۸۴) بند (۱۴)، (۱۶)، (۳۴-۴) و (۳۶) و (۴۴-۱) سیاستهای کلی برنامه پنجم توسعه (۱۳۸۷) بندهای (۱۳)، (۱۸)، (۱۹) و (۱۹) سیاستهای کلی نظام اداری (ابلاغی ۱۳۸۹) بند (۴) سیاستهای کلی اشتغال (ابلاغی ۱۳۹۰) بندهای (۱۱)، (۲۱)، (۲۳) سیاستهای کلی تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی (ابلاغی ۱۳۹۱) بند (۱۹) و (۲۳) سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی (ابلاغی ۱۳۹۲) بندهای (۷-۱) تا (۷-۴) و (۷-۹) و (۱۰-۱) سیاستهای کلی سلامت (ابلاغی ۱۳۹۳) بندهای (۵) و (۹) سیاستهای کلی برنامه ششم توسعه (ابلاغی ۱۳۹۵)
قوانین برنامه توسعه ۵ ساله	مواد (۱)، (۴)، (۲۷)، (۲۲)، (۲۹)، (۳۹)، (۶۴) و بندهای ب ماده (۱۷)، بند الف ماده (۲۲)، بند الف ماده (۷۴)، بند پ ماده (۱۱۶) و بند ب ماده (۶۷) قانون برنامه ششم توسعه ۱۳۹۵

ب- قوانین و مقررات عادی

از جمله قوانین و مقررات عادی که تأکید ویژه‌ای بر شفافیت اعم از نظام پولی-مالی یا شفافیت اطلاعات داشته اند به شرح جدول زیر می باشند.

عناوین قانون و مقررات	مواد یا بندهای قانونی
قانون خط مشی کلی و اصول برنامه های سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۱)	ماده (۱۶) از فصل دوم (مسائل خبری)
قانون مالیاتهای مستقیم با اصلاحات و الحاقات بعدی (۱۳۶۶)	ماده (۱۶۹) مکرر و تبصره اصلاحی ۱۳۹۴/۰۴/۳۱ ماده (۱۹۲)
قانون برگزاری مناقصات (۱۳۸۳)	ماده (۲۳)
قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی (۱۳۸۴)	مواد (۷)، (۱۶)، (۱۸)، (۳۱)، (۴۰)، (۴۵ تا ۴۱) و تبصره (۱) ماده (۴۶)
قانون مدیریت خدمات کشوری با اصلاحات و الحاقات بعدی (۱۳۸۶)	ماده (۲۷)
قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات (۱۳۸۸)	بند ج ماده (۱)، مواد (۲)، (۴)، (۵) و تبصره ماده (۵)، بند سوم ماده (۵)، ماده (۸)، ماده (۱۰)، ماده (۱۱)

قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد (۱۳۹۰)	ماده (۳)، ماده (۸) و ماده (۱۷)
قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار (۱۳۹۰)	مواد (۱۸)، (۱۹) و (۲۴)
قانون اصلاح قانون نظام صنفی کشور (۱۳۹۲)	ماده (۷۱) و تبصره های ذیل آن
قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) با اصلاحات و الحاقات بعدی (۱۳۹۳)	ماده (۲۱)
قانون رسیدگی به داری مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴)	مواد (۲)، (۴) و (۵)
قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور، مصوب ۱۳۹۵	بند الف ماده (۲۰)، ماده (۲۳)، بند ث ماده (۳۸)، بند ج ماده (۳۰)، بند الف و ج ماده (۳۶) و ماده (۳۸)
قانون حمایت از حقوق معلولان (۱۳۹۶)	ماده (۳۰) و تبصره (۳) ماده (۳۱)
قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی (۱۳۹۷)	مواد (۴)، (۶)، (۷) و (۸)
قانون شفافیت و نظارت بر تأمین مالی فعالیتهای انتخاباتی در انتخابات مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۸)	مواد (۴)، (۷)، (۸)، (۹)

آیین نامه اجرایی تبصره ۴ قانون استفاده از خدمات تخصصی و حرفه ای حسابداران صالح به عنوان حسابدار رسمی مصوبات هیات وزیران سال ۱۳۷۹ نیز تأکید ویژه ای بر شفافیت مالی و اطلاعاتی دارند.

۳-۳- تأثیر الحاق ایران به کنوانسیونهای بین المللی در سیاست تقنینی شفافیت مالی-اطلاعاتی

هرگونه اقدام مقابله ای یا مبارزه ای با انواع جرائم اقتصادی منوط به شفافیت مالی-اطلاعاتی است. پیشگیری از بروز فساد، از مهمترین آثار شفافیت است که آزادی اطلاعات از وسایل دستیابی به این امر است. از مهمترین کنوانسیونهایی که تأکید ویژه ای بر شفافیت مالی و اطلاعاتی دارد؛ کنوانسیون مریدا است که ایران نیز در سال ۱۳۸۷ طی قانونی آن را پذیرفته است.

انگیزه مبارزه با فساد در اساس و بخشهای مختلف دولتی، باعث تمرکز بین المللی بر این امر شده که در این خصوص، کنوانسیون مریدا دولتها را ملزم به تهیه و تقنین قوانین و مقررات یکپارچه جهت تلاش برای شفافسازی فعالیتهای اقتصادی و اتخاذ تدابیر پیشگیرانه در این باب کرده است. کنوانسیون مریدا مملو از احاله مکرر به شفافیت و «فرانمایی» است. این کنوانسیون چندین بار از دولتهای عضو خواسته که شفافیت عمومی را به طور کلی (بند ۱ ماده ۵ و بند a ماده ۱۰) و فرانمایی مسائل مربوط به کارگزاران دولتی و فرآیند تأمین مالی کاندیدهای انتخاباتی (قسمت a بند ۱ و بند ۳ ماده ۷) و شفافیت منابع و بودجه های عمومی را تضمین کنند. از مهمترین نکات این کنوانسیون، اختصاص قواعد مشارکت همگانی به مسئله شفافیت و اطلاعات است. برای مبارزه با فساد آگاهی بخشی اموال مسئولین دولتی در ماده (۸) کنوانسیون مریدا تأکید شده است.

فراخوان دولتها به انگاشت اقدامات ضروری برای برپایی روشهای شایسته جهت انجام خریدهای دولتی بر مبنای فرانمایی، روشن کردن

قواعد ناظر شفافیت بیشتر در قوانین پیشگیرانه دسته بندی شده اند. علاوه بر مراتب مذکور، در ایران، در این خصوص قوانین متعددی وجود دارند که از جمله می توان به «قانون راجع به منع مداخله وزراء و نمایندگان مجلس و کارمندان در معاملات دولتی و کشوری» مصوب (۱۳۳۷) و «قانون ممنوعیت اخذ پورسانت در معاملات خارجی» مصوب اشاره کرد.

فارغ از قوانین و مقررات عادی و اسناد بالادستی، آیین نامه ها و بخشنامه های مختلفی در جهت ایجاد شفافیت مالی یا اطلاعاتی در دستگاهها و نهادهای حکومتی و دولتی تصویب و ابلاغ شده است. از آن جمله می توان به آیین نامه قانون مبارزه با پولشویی سال ۱۳۸۸ با اصلاحات و الحاقات بعدی ۱۳۹۷، آیین نامه نظام اطلاع رسانی عمومی قراردادهای مصوب ۱۳۸۷^۱، آیین نامه اجرایی پایگاه اطلاعات قراردادهای کشور سال ۱۳۸۷^۲، آیین نامه اجرایی نحوه اطلاع رسانی برگزاری مناقصات^۳ از این جمله می باشند.

بخشنامه بانک مرکزی مورخ ۱۳۹۳/۰۳/۲۴ با عنوان ضوابط ناظر بر حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط مؤسسات اعتباری؛ دستورالعملهای ضوابط مؤسسه های حسابرسی منتخب بانک مرکزی ۱۳۹۰؛ بازرسی مالی و عملیاتی و اخذ اطلاعات مؤسسه های اعتباری ۱۳۸۹؛ بازرسی مالی و عملیاتی و دریافت اطلاعات از مؤسسه های اعتباری مصوب ۱۳۸۹ شورای پول و اعتبار؛ افشای اطلاعات شرکتهای ثبت شده نزد سازمان بورس مصوب ۱۳۸۶ هیئت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار؛ آیین نامه های اجرایی نظام مستندسازی و اطلاع رسانی مناقصات ۱۳۸۵؛ آیین نامه اجرایی ماده (۷) قانون برنامه چهارم توسعه مصوب ۱۳۸۸، برنامه ارتقاء سلامت نظام اداری مصوب هیات وزیران ۱۳۸۲؛ آیین نامه نحوه اجرای فعالیتهای مشخص به منظور گسترش کاربردی فناوری ارتباطات و اطلاعات کشور مصوب هیات وزیران ۱۳۸۱؛

^۱ - موضوع قانون برگزاری مناقصات مصوب (۱۳۸۳)

^۱ - مصوب هیئت وزیران با استناد اصل ۱۳۸ قانون اساسی و به عنوان آیین نامه مستقل

^۲ - مصوب هیئت وزیران موضوع بند ب ماده (۳) قانون ارتقاء سلامت نظام اداری

و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰

انتقادات به پیوند مخارج رقابت‌های انتخاباتی نامزدها با فساد، فرامیابی این مخارج می‌تواند گام مهم و اثربخشی در مبارزه و پیشگیری از فساد باشد. همچنان‌که بند (۳) ماده (۷) کنوانسیون مریدا از کشورهای عضو می‌خواهد که هر کشور عضو، همچنین مطابق با اهداف این کنوانسیون و براساس اصول اساسی قانون داخلی خود اقدامات اداری و قانونی مقتضی را مدنظر قرار دهند تا شفافیت در تأمین مالی نامزدها را برای مشاغل منتخب دولتی و درجایی که صدق کند تأمین مالی احزاب سیاسی را نیز ارتقاء دهد. در راستای تأمین این خواسته ایران به‌عنوان عضو این کنوانسیون، در سال ۱۳۹۸ قانون شفافیت و نظارت بر تأمین مالی فعالیت‌های انتخاباتی را تصویب نمود که براساس ماده (۲) قانون معنونه؛ هیچ شخص و یا نامزدی نمی‌تواند اقدام به دریافت یا پرداخت کمک مالی نقدی یا غیرنقدی جهت تأمین منابع مالی فعالیت‌های انتخاباتی و هزینه‌کرد آنها نماید، مگر به‌صورتی که در این قانون مقرر شده است.

مطابق ماده (۴) قانون مزبور؛ دریافت و پرداخت کمک مالی نقدی یا غیرنقدی برای تأمین منابع مالی فعالیت‌های انتخاباتی باید شفاف بوده و هویت پرداخت‌کننده و دریافت‌کننده آن معلوم باشد. همچنین براساس تبصره (۱) هرگونه پرداخت و کمک نقدی باید از طریق اسناد بانکی یا به‌صورت الکترونیکی و از طریق شماره حساب موضوع ماده (۷) این قانون انجام گیرد. براساس ماده (۹) نامزدها موظفند تمامی مصارف و مخارج مرتبط با فعالیت‌های انتخاباتی و هزینه‌های تبلیغاتی خود و منابع تأمین مالی این هزینه‌ها و میزان کمک‌های مالی نقدی و غیرنقدی دریافتی را به‌نحو شفاف در سامانه مالی انتخابات ثبت نمایند. بنابراین مشاهده می‌شود که سیاست‌جنایی تقنینی ایران متأثر از پذیرش کنوانسیون مریدا نسبت به تأمین الزامات آن اقدام نموده و تصویب قانون شفافیت و نظارت بر تأمین مالی فعالیت‌های انتخاباتی در انتخابات مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۸) از این اثرات است.

۳-۳-۲- قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی ۱۳۹۷
قانون مبارزه با پولشویی مصوب (۱۳۸۶) و قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب (۱۳۹۷) اقدام موثری از سوی قانونگذار برای اجرای الزامات کنوانسیون مریدا در زمینه شفافیت اطلاعات مالی است که نشانگر تأثیرپذیری سیاست‌جنایی تقنینی ایران از کنوانسیون مریدا است. در ماده (۱۴) کنوانسیون از کشورهای عضو درخواست شده که اقدامات ۵ گانه‌ای را در راستای پیشگیری از پولشویی انجام دهند که مهمترین تأکیدات این مواد ۵ گانه که شاکله آنها ایجاد شفافیت اطلاعاتی است عبارتند از:

- تشکیل واحد اطلاعات مالی به‌عنوان مرکز ملی جمع‌آوری، تجزیه و تحلیل و نشر اطلاعات مربوط به پولشویی بالقوه که این مهم در ماده (۸) قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی تحقق یافته است.
- گزارش نمودن معاملات مشکوک که این امر در بند چ ماده (۱) و بند پ و تبصره ماده (۷) قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مورد تقنین قرار گرفته است.
- تشکیل نظام جامع نظارتی و کنترلی داخلی برای بانکها و سازمانهای مالی غیربانکی که طبق مواد (۴) و (۵) قانون اصلاح قانون

بندهای تصمیم‌گیری برای جلوگیری کارآ از فساد و افشاندن همگانی اطلاعات مرتبط با قراردادهای خرید دولتی مانند اطلاعات پیوسته با مناقصات دولتی و اطلاعات پیوسته با واگذاری قراردادها؛ از تأکیدات ماده (۹) کنوانسیون مریدا است. ماده (۱۰) کنوانسیون از کشورهای عضو خواسته تا اقدامات بایسته جهت بسط فرامیابی در مدیریت اموال عمومی معمول دارند. اتخاذ رویکرد قانونی یکسان برای اعطای اجازه دسترسی به اطلاعات سازمانها، بازدهی و فرآیند تصمیم‌گیری مراکز عمومی در خصوص تصمیمات و اقدامات قانونی پیوسته با مردم جامعه با رویکرد حمایت از حریم خصوصی و اسرار شخصی به همگان از جمله این اقدامات است. در ادامه این ماده، از دولتهای عضو خواسته شده تا دوراندیشی لازم برای افزایش فرامیابی در اداره سازمانهای دولتی و فرآیند اجرای وظایف و تصمیم‌گیری‌ها شامل نگارش آییننامه یا مقرراتی جهت امکان‌سازی دسترسی بلاواسطه مردم به اطلاعات مرتبط با روند سازمانیافته اجرای وظایف و تصمیم‌گیری‌های مردم محور سازمانهای دولتی با درخواست مردمی را با نگهداشت اسرار شخصی و حذف تشریفات اداری در صورت اقتضا، برای آسانسازی دسترسی مردم به مقامات ذیصلاح تصمیم‌گیرنده و نیز اطلاع‌رسانی به مردم از جمله باز نشر گزارش‌های ادواری درباره فسادها در مدیریت سازمانهای دولتی را کارسازی نمایند. ماده (۱۳) این کنوانسیون، دربرارنده آمره‌هایی مرتبط با فرامیابی عملکرد شرکتهاست. یاددهی لازم به بنگاههای مالی-اعتباری و دیگر اشخاص ذیمدخل که وظیفه گزارش‌دهی معاملات مشکوک به‌عنوان مهمترین پایه در جهت هرچه بهتر اجرایی شدن قانون، نمودی دیگر از شفافیت است که در ماده (۶۰) کنوانسیون مریدا بدان تأکید شده است.

دولت ایران با الحاق به کنوانسیون مزبور و پذیرش آن به‌عنوان قانون داخلی، برخی از الزامات کنوانسیون یادشده را در سیاست‌جنایی تقنینی خویش پذیرفته است. با توجه به الزامات پیش‌گفته کنوانسیون مریدا به موضوع شفافیت اطلاعاتی برای دولتهای عضو، در ادامه به بررسی همسان‌سازی این الزامات با سیاست‌جنایی تقنینی ایران می‌پردازیم.

۳-۳-۱- قانون شفافیت و نظارت بر تأمین مالی فعالیت‌های انتخاباتی در انتخابات مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۸)

کنوانسیون مریدا جهت مبارزه با فساد، با اعلام ترس از ناگواری، مشکلات و تهدیدات برگرفته از فساد، نسبت به پابرجایی و آرامش حکومتها که به ارزشهای دموکراسی و اخلاقی و دادگری آسیب می‌زند و پیشرفت استوار و حکومت قانون را به چالش می‌اندازد و با باور به اینکه تحصیل غیرقانونی سرمایه فردی موجب آسیب‌زایی به نهادهای دموکراسی، اقتصادهای ملی و حکومت قانون می‌شود و با لحاظ قواعد گردانش شایسته امور عمومی و اموال دولتی، دادگری، تعهد و یکسان‌نگری در برابر قانون؛ در ماده (۵) از اعضای وابسته خواسته است منطبق با قوانین اساسی نظام حکومتی خود؛ راهبردهای اثربخش و سازگار فسادزدا را که سبب فزونی مشارکت مردمی می‌شود و قانون‌گرایی، گردانش شایسته امور عمومی و اموال دولتی، یکپارچگی، فرامیابی و تعهدپذیری را توسعه بخشیده و بازتاب دهد و اقدامات اثربخشی را با نیت پیشگیری از فساد معمول دارند. با

هر کشور عضو، با توجه به قانون اساسی و اصول اساسی نظام حقوقی خود، اتخاذ قوانین و سایر اقدامات لازم را مدنظر قرار می‌دهد تا دارا شدن من غیرحق یعنی افزایش چشمگیر دارایی‌های یک مقام دولتی را که به صورت معقول نمی‌تواند در ارتباط با درآمد قانونی خود توضیح دهد، موقعی که به صورت عمدی ارتکاب یابد، جرم کیفری تلقی شود. بر همین الزام، در سال ۱۳۹۴ قانون مذکور تصویب شد که طبق ماده (۱) مقامات تعیین شده در اصل (۱۴۲) قانون اساسی، لیست اموال خود، همسر و فرزندان را مطابق آیین‌نامه‌ای که توسط قوه قضائیه ذیل این قانون تهیه و ابلاغ می‌شود، در اول و آخر دوره مسئولیت به رئیس قوه قضائیه اعلام می‌کنند و قوه قضائیه نیز بررسی‌های لازم را جهت انطباق امر با مراتب بالا را انجام می‌دهد.

۳-۳-۶- قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) با اصلاحات و الحاقات بعدی (۱۳۹۳)

طبق بند (۲) ماده (۹) کنوانسیون مریدا؛ کشورهای عضو کنوانسیون، براساس قوانین اساسی داخلی، اقدامات بایسته‌ای معمول می‌دارند تا فرامایی و تعهدپذیری در گردانش منابع مالی دولتی افزایش یابد. اینگونه اقدامات، موارد زیر را دربر خواهد گرفت: الف) فرآیندها و آیین‌های رسمیت بودجه، ب) اعلام به‌گاه عواید و مخارج؛ پ) نظام حسابداری و ممیزی استاندارد و نظارت مربوط که کشور ایران با پذیرش این الزام اقدام به تصویب قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) با اصلاحات و الحاقات بعدی (۱۳۹۳) نموده است که بیانگر ارتقاء شفافیت و مسئولیت‌پذیری در مدیریت منابع مالی دولتی می‌باشد.

۳-۳-۷- قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد (۱۳۹۰) با عضویت ایران در کنوانسیون مریدا و تأثیرپذیری سیاست جنایی تقنینی ایران از الزامات آن؛ جهت مبارزه با فساد اداری و فرامایی اطلاعاتی؛ قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مبارزه با فساد ۱۳۹۰ در قالب ۳۵ ماده و ۲۸ تبصره در مجمع تشخیص مصلحت نظام تصویب و آیین‌نامه‌های آن نیز در هیئت وزیران مصوب شد. برابر ماده (۹) کنوانسیون؛ به کشورهای عضو تکلیف شده که براساس قوانین اساسی خود؛ اقدامات نیازین را برای پیدایش نظامهای کارپردازی شایسته مبتنی بر فرامایی، رقابت و مقررات ملموس در تصمیم‌گیری برای پیشگیری اثربخش از فساد اقتصادی معمول داشته و شیوه‌هایی را نیز برای این منظور شناسایی و بازگو کرده است. ماده (۵) قانون مرقوم؛ روشی را با عنوان «محرومیت» آورده و در ماده (۸) هم برای پیشگیری از شکل‌گیری فساد، معاونتهای برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی و توسعه مدیریت و سرمایه انسانی رئیس‌جمهور را مکلف به بایدها و نبایدهایی کرده است. مواردی همچون فراهمسازی راهبردها و راهکارهای فرامایی اطلاعات و تاسیس فرآیندهای خودکار و مرتبط درباره آندسته از فرآیندهای اداری مانند آمایش اموال غیرمنقول، ثبت شرکتها و کارگاههای تولید به‌طوریکه میزان مراجعه اشخاص به نهادهای دولتی به صفر میل کند.

کنوانسیون در ماده (۱۰) ضمن اهمیت بخشی بر شفافیت از طریق گزارش دهی به مردم؛ اعضای خود را ملزم کرده با لحاظ ضرورت

مبارزه با پولشویی شورای عالی مقابله و پیشگیری از جرائم پولشویی و تأمین مالی تروریسم وظیفه این تشکیلات را بر عهده گرفته است. شناسایی و نظارت بر نقل و انتقال پول و اسناد قابل انتقال در طول مرزهای خود که با مفاد مواد (۸)، تبصره یک بند د ماده (۷) مکرر قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی قابل تطبیق است.

۳-۳-۳- قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور، مصوب (۱۳۹۵)

از مهمترین الزاماتی که کنوانسیون مریدا از کشورهای عضو خواسته، ارتقاء شفافیت و مسئولیت‌پذیری در مدیریت منابع مالی دولتی از طریق تبیین تشریفات تصویب بودجه داخلی و گزارش به‌موقع درآمدها و هزینه‌های دولتی است. این الزام که در بند (۲) ماده (۹) کنوانسیون آمده، باعث شد تا لایحه احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور از سوی دولت یازدهم تقدیم مجلس شود که در ۱۳۹۵/۱۱/۱۰ در مجلس شورای اسلامی تصویب و به تأیید شورای محترم نگهبان برسد. کلیات قانون یادشده خصوصاً بند الف ماده (۲۰)، بند ج ماده (۳۰)، بند الف و ج ماده (۳۶) و ماده (۳۸) مواردی هستند که در جهت تأمین این الزام می‌توانند راهگشا باشند. ۳-۳-۴- قانون نحوه پیگیری تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی (۱۳۹۴)

کنوانسیون مریدا در ماده (۱۰) خود با عنوان گزارش‌دهی مردمی، از دولتهای عضو خواسته است تا در جهت ارتقاء شفافیت در بخش دولتی با توجه به تشکیلات، عملکرد و فرآیندهای تصمیم‌گیری آن، نسبت به تغییر یا ایجاد سیاست جنایی تقنینی خویش اقدام نمایند. این اقدام که در راستای شفافیت اطلاعاتی و مالی به‌منظور مبارزه با پیشگیری از جرائم اقتصادی صورت می‌پذیرد می‌بایست؛ دسترسی آحاد جامعه به اطلاعاتی در مورد تشکیلات، عملکرد و فرآیندهای تصمیم‌گیری مدیریت دولتی و اعمال قانونی که به کلیه اعضای جامعه مربوط می‌شود و تساهل در تشریفات اداری به‌منظور تسهیل دسترسی عموم به نهادهای تصمیم‌گیر صلاحیت‌دار و انتشار اطلاعات و گزارشهای دوره‌ای در خصوص خطرات فساد در مدیریت دولتی را دربر گیرد.

ماده (۴) قانون نحوه پیگیری تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی که بیان می‌کند؛ «شورای مذکور در ماده (۱) موظف است تا پایان خردادماه هر سال عملکرد سال گذشته و برنامه‌های یکساله هر قوه را در جهت تحقق اقتصاد مقاومتی در کشور، بررسی، جمع‌بندی و به منظور اطلاع عموم، جهت قرائت در صحن علنی به مجلس شورای اسلامی ارائه کند»، میتواند بندهای «الف و ب» الزام یادشده کنوانسیون را تأمین نماید.

۳-۳-۵- قانون رسیدگی به دارایی مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴)

براساس ماده (۲۱) کنوانسیون مریدا؛ کشورهای عضو با لحاظ قوانین اساسی خویش، قوانین و مقرراتی را ترتیب دهد تا استیفای من غیرحق یا افزایش بی‌جهت اموال یک مسئول دولتی را که علت معقول و قانونی برای این افزایش دارایی از درآمد قانونی ندارد، و با علم و عمد این کار را مرتکب شده است، جرم‌نگاری نماید.

و ... با قرارداد اولیه یا متمم‌های آن را اطلاع‌رسانی نماید. تمامی نهادهای اجرائی برای همکاری با این پایگاه و ابراز اطلاعات مذکور در مواعید اعلامی در این پایگاه، موظف شده‌اند. ونیز برابر ماده (۲۴) دولت و نهادهای اجرائی مکلف هستند جهت فرآینمای راهبردها و برنامه‌های اقتصادی و تثبیت امنیت اقتصادی و سرمایه‌گذاری؛ همه دگرگونی راهبردها، ضوابط و رویه‌های اقتصادی را در موعد مقرر و پیش از اجراء از رسانه‌های گروهی برای همگان اطلاع‌رسانی کنند. مواد یادشده دقیقاً به‌دنبال الزام کنوانسیون مریدا در ماده (۹) باعنوان «کارپردازی دولتی و گردانش منابع مالی دولتی» می‌باشد که از اعضاء خواسته است؛ منطبق با قوانین اساسی داخلی، اقدامات ضروری را انجام دهد تا نظام‌های کارپردازی شایسته را برپایه فرآینمای، رقابت و شاخص‌های عینی در تصمیم‌گیری که در پیشگیری از فساد، موثرند؛ برقرار نمایند. چنین نظام‌هایی که ممکن است آستانه ارزشهای مقتضی را در اجراء، مورد توجه قرار دهد، مواردی چون تسهیم همگانی اطلاعات مربوط به تشریفات کارپردازی و قراردادهای از جمله اطلاعات مربوط به فراخوان برای مناقصه و اطلاعات مربوط در باره واگذاری قراردادها که برای مناقصه‌گذاران بالقوه وقت مکفی را فراهم می‌آورد تا پیشنهادهای مناقصه خود را تهیه و تقدیم نمایند و برقراری شرایط مشارکت از جمله گزینش و معیار اعطاء و مقررات مناقصه و انتشار آنها از قبل می‌باشد که منطبق با مواد مورد تطبیق (۱۹ و ۲۴) قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار است.

۳-۳-۹- قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات (۱۳۸۸)

در پیروی از الزام فصل دوم کنوانسیون مریدا دایر بر تلاش کشورهای عضو به اتخاذ و اجرای تدابیر لازم جهت گردش آزاد اطلاعات به همه اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی و منظور جلوگیری از اعمال تبعیض و ممانعت از گسترش رانتهای اطلاعاتی و بهره‌گیری از فرصتهای اقتصادی، قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام رسید. در فصول ۶ گانه این قانون مواردی چون آزادی اطلاعات و حق دسترسی به آن، آیین دسترسی به اطلاعات، ترویج شفافیت جمع‌آوری اطلاعات، استثنائات دسترسی به اطلاعات، پیش‌بینی مسئولیتهای مدنی و کیفری برای کسانی که به‌طور غیرقانونی مانع دسترسی اشخاص به اطلاعات می‌شوند یا از ارائه اطلاعات در مهلت‌های مقرر قانونی به اشخاص امتناع می‌کنند پیش‌بینی شده است. در جهت برآورده کردن الزامات کنوانسیون مریدا مبنی بر انتشار و اعلان مستمر عملکرد موسسات و بخشهای دولتی، ماده (۱۰) این قانون هریک از مؤسسات عمومی باید جز در مواردی که اطلاعات دارای طبقه‌بندی می‌باشد، در راستای نفع عمومی و حقوق شهروندی دست‌کم به‌طور سالانه اطلاعات عمومی شامل عملکرد و ترازنامه خود را با استفاده از امکانات رایانه‌ای و حتی‌الامکان در یک کتاب راهنما منتشر سازد و در صورت درخواست شهروند با اخذ هزینه تحویل دهد. مواردی چون انواع و اشکال اطلاعاتی که در آن مؤسسه نگهداری می‌شود و آیین دسترسی به آنها می‌باشد که نشانگر شفافیت اطلاعاتی است.

نتیجه‌گیری

مبارزه با فساد، برپایه قوانین اساسی خود، برحسب نیاز اقدامات شایسته‌ای برای افزایش فرآینمای در نهادهای دولتی باتوجه به نمای سازمانی، بازدهی و فرآیندهای تصمیم‌گیری آن معمول دارد. کنوانسیون چارناندیشیهایی چون پذیرش آیین‌نامه‌ها یا ضوابطی برای فراهم کردن مراجعه بلاواسطه عموم مردم و زدایش تشریفات اداری ممکن به‌منظور دسترسی آسان مردم به مسئولین تصمیم‌گیرنده ذیصلاح و آگاهی‌بخشی عمومی از طریق افشاندن گزارش‌هایی ادواری درخصوص فرآیندهای فسادزا در گردانش سازمانهای دولتی را لحاظ کرده است.

قانون ارتقای سلامت اداری هم با پیروی از کنوانسیون مذکور، باید‌ها و نبایدهایی را برای پاسخگویی مدیران و اعلام کارکردشان به مردم اتخاذ کرده که سامانه پاسخگویی به شکایات و رسیدگی در مهلت (برگرفته از ماده ۲۵) از آن جمله است. الزام به اطلاع‌رسانی تمامی قوانین و مقررات، مفاد قراردادهای مرتبط با معاملات متوسط و بالاتر موضوع قانون برگزاری مناقصات نیز برگرفته از مفاد ماده (۳) در راستای همین امر است. با برابرکرد مفاد کنوانسیون مریدا و قانون مذکور، میتوان یافت که بیشینه موضوعاتی که در کنوانسیون منظور شده است، پیشگیری‌محور است و مواردی همچون گردآوری منشور اخلاقی، نظارت بر خریدهای دولتی، اطلاع‌رسانی به مردم، افزایش مشارکت مردمی، جلوگیری از فساد در نهادهای خصوصی، همگی مواردی است که در مفاد هردو سند دیده می‌شود.

باوجود این موضوعات مشابه می‌توان گفت قانون ارتقای سلامت نظام اداری براساس کنوانسیون مریدا و تحت تأثیر آن تدوین و به تصویب رسیده است و علت این تأثیرپذیری را بایستی عضویت ایران در این کنوانسیون و الزام اجرای مفاد آن برای اعضاء و بهره‌مندی از تسهیلات و کسب وجهه بین‌المللی باگنجانیدن موضوعات مورد توجه در آن در قوانین خود دانست. (۱۸)

۳-۳-۸- قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار

برابر مفاد ماده (۱۹) قانون پیشگفته؛ برای پیدایش فرآینمای و فراهم‌آوری رقابت تمام مشتریان در انعقاد معامله با سازمانهای اجرائی،

معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور موظف شده است با بهره‌گیری از داشته‌های سازمانی و کارکنان حاضر، پایگاه ملی اطلاع‌رسانی مناقصات موضوع ماده (۲۳) قانون برگزاری مناقصات را به پایگاه اطلاع‌رسانی جامع معاملات بخش عمومی گسترش و سامان دهد. این بانک اطلاعاتی، میبایست حاوی اطلاعات تمامی معاملات متوسط و بزرگ نهادهای عمومی مشتمل بر خرید، فروش، اجاره و... را چه از طریق مناقصه یا مزایده برگزار می‌شود یا الزامی به رعایت تشریفات یا ترک تشریفات در آن نباشد، به تفریق نهادهای و موضوع و با جداسازی شهرستان، استان و طرح ملی به‌منظور فراهم‌سازی فرصت یکسان برای تمام افراد حائز شرایط، اطلاع‌رسانی همگانی نماید. پس از بستن پیمان، نام پیمانکار (طرف قرارداد) و مشخصات، کیفیت و کمیت قرارداد، زمان و مبلغ آن و حسب مورد دگرگونی بعدی از نظر حجم، مبلغ

الزام دیگری که با تصویب قانون رسیدگی به دارایی مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران وارد سیاست جنایی تقنینی ایران شد؛ پیشگیری از داراشدن من غیرحق یعنی افزایش چشمگیر دارایی‌های یک مقام دولتی به صورت غیرمعمول (ماده ۲۱ کنوانسیون) با جرم‌انگاری کیفری بود که در مفاد ماده (۱) قانون مذکور، مقامات تعیین شده در اصل (۱۴۲) قانون اساسی می‌بایست فهرست دارایی‌های خود، همسر و فرزندان‌شان را در ابتداء و انتهای دوره مسئولیت به قوه قضاییه اعلام نمایند.

قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) با اصلاحات و الحاقات بعدی (۱۳۹۳) نیز درصدد پذیرش الزام بند (۲) ماده (۹) کنوانسیون مریدا؛ در جهت ارتقاء شفافیت و مسؤولیت‌پذیری در مدیریت منابع مالی دولتی است.

همسان‌سازی مفاد کنوانسیون مریدا و قانون ارتقای نظام سلامت اداری بیانگر آنست که قانون مذکور به تأثیر از کنوانسیون، نسبت به اتخاذ رویکرد پیشگیرانه در زمینه مبارزه با جرائم اقتصادی از طریق شفافیت مالی و اطلاعاتی اقدام نموده است که در قالب محورهایی چون گزارش مفاسد مالی (مواد ۹، ۱۳، ۱۴ و ۱۵ قانون متأثر از مفاد بند ۴ ماده ۸ کنوانسیون)؛ نظارت بر خریدهای دولتی (مواد ۵، ۸ و ۱۸ قانون متأثر از ماده ۹ کنوانسیون)، گزارش به مردم (مواد ۳، ۱۰، ۲۵ با تبعیت از مفاد ماده ۱۰ کنوانسیون) مشارکت جامعه و جلوگیری از فساد در بخش خصوصی (بند ب ماده یک و بند د ماده ۲ قانون به تأسی از مفاد ماده ۱۲ کنوانسیون) قابل ذکر هستند.

مواد (۱۹) و (۲۴) قانون قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار دقیقاً به دنبال الزام کنوانسیون مریدا در ماده (۹) با عنوان «کارپردازی دولتی و مدیریت منابع مالی دولتی» می‌باشد که از دولتهای عضو خواسته است؛ طبق اصول اساسی نظام حقوقی خود اقدامات مقتضی پیرامون شفافیت، رقابت و معیارهای عینی در تصمیم‌گیری نظامهای کارپردازی را مورد توجه قرار دهند.

همچنین در پیروی از الزام فصل دوم کنوانسیون مریدا دایر بر تلاش کشورهای عضو به اتخاذ و اجرای تدابیر لازم جهت گردش آزاد اطلاعات به همه اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی به منظور جلوگیری از اعمال تبعیض و ممانعت از گسترش رانتهای اطلاعاتی و بهره‌گیری از فرصتهای اقتصادی، قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام رسید.

تقدیر و تشکر

این مقاله برگرفته از رساله دکتری محمدرضا کاظمی با عنوان "تأثیر شفافیت بر سیاست جنایی (تقنینی) ایران و کنوانسیونهای بین‌المللی در راستای پیشگیری از جرائم اقتصادی" در دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل می‌باشد؛ لذا نویسندگان بر خود لازم می‌دانند مراتب تشکر صمیمانه خود را از معاونت محترم پژوهشی و فناوری دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل و آقای تازه کار و خانم باقری که ما را در انجام و ارتقای کیفی و شکلی این مقاله یاری دادند، اعلام کنند

References

گسترش جرائم اقتصادی در کشورها و دولتهای حاکم؛ منجر به فراملی و بین‌المللی شدن آن شده است که ویژگی سازمان‌یافتگی این جرائم و عدم محدودیت زمانی و مکانی آن باعث شده است تا جامعه بین‌المللی با تهیه و تنظیم کنوانسیونهای بین‌المللی درصدد واکنش به این دست از جرائم برآید که الزاماتی را برای دولتهای عضو در جهت مبارزه ملی و بین‌المللی با جرائم اقتصادی به تصویب رسانیده است که مهمترین این تصویب‌نامه‌های بین‌المللی؛ کنوانسیون مریدا می‌باشد که در سال ۲۰۳۳ توسط مجمع عمومی سازمان ملل در قالب یک مقدمه، هشت فصل و ۷۱ ماده به تصویب رسید و دولت ایران نیز در سال ۱۳۸۷ و با تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام طی قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد به این کنوانسیون پیوست. به دنبال الحاق ایران به این کنوانسیون که شاکله اصلی آن پیشگیری از فساد اقتصادی است؛ سیاست جنایی تقنینی ایران دچار تحول شده و در تقنین قوانین ضدفساد مالی نسبت به الزامات این کنوانسیون توجه ویژه‌ای را اعمال نمود.

مهمترین وجه تأثیرپذیری سیاست جنایی تقنینی ایران از بند (۳) ماده (۷) کنوانسیون مریدا که الزام دولتهای عضو پیرامون شفافیت در تأمین مالی نامزدها را برای مشاغل منتخب دولتی و تأمین مالی احزاب سیاسی می‌باشد، در قانون شفافیت و نظارت بر تأمین مالی فعالیتهای انتخاباتی در انتخابات مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۸) تجلی یافته که مفاد مواد (۲)، (۴)، (۷) و (۹) قانون معنونه از آن جمله‌اند.

ماده (۱۴) کنوانسیون مریدا از کشورهای عضو می‌خواهد در زمینه شفافیت اطلاعات مالی اقدامات ۵ گانه‌ای را انجام دهند که قانون مبارزه با پولشویی مصوب (۱۳۸۶) و قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب (۱۳۹۷) اقدام موثری از سوی قانونگذار برای اجرای الزامات بوده و نشانگر تأثیرپذیری سیاست جنایی تقنینی ایران از کنوانسیون مریداست. تشکیل واحد اطلاعات مالی در ماده (۸)، گزارش معاملات مشکوک مستند به بند چ ماده (۱) و بند پ و تبصره ماده (۷)، تشکیل نظام جامع نظارتی و کنترلی داخلی برای بانکها و سازمانهای مالی غیربانکی مندرج در مواد (۴) و (۵)، شناسایی و نظارت بر نقل و انتقال پول و اسناد قابل انتقال در طول مرزهای خود که با مواد (۸)، تبصره یک بند د ماده (۷) مکرر قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی قابل تطبیق است.

کلیات قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور خصوصاً بند الف ماده (۲۰)، بند ج ماده (۳۰)، بند الف و ج ماده (۳۶) و ماده (۳۸) مواردی هستند که در جهت تأمین الزام کنوانسیون مریدا به منظور ارتقاء شفافیت و مسؤولیت‌پذیری در مدیریت منابع مالی دولتی از طریق تبیین تشریفات تصویب بودجه داخلی و گزارش به موقع درآمدها و هزینه‌های دولتی (بند ۲ ماده ۹) جلوه قانونی به خود گرفته‌اند.

ماده (۴) قانون نحوه پیگیری تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نیز در جهت تأمین نظر الزام کنوانسیون مریدا در بندهای «الف و ب» ماده (۱۰) با عنوان گزارش‌دهی مردمی در جهت ارتقاء شفافیت بخش دولتی و انتشار اطلاعات و گزارشهای دوره‌ای در خصوص خطرات فساد در مدیریت دولتی می‌باشد.

Criminal Policy, No. 7, Spring 2013, pp. 269-300

10. Azim Zadeh Ardabili, Faeze and Riazat, Zainab (2014); Iran's legislative criminal policy regarding crimes against the wife in the family; Jurisprudence and family law (Nadai Sadegh), year 20, number 63, fall and winter 2014, pp. 43-67

11. Turki Harchangani, Gholam Abbas; Shambiati, Houshang; Rahami, Mohsen (2018); Jurisprudential investigation of financial corruption in the mirror of Iran's legislative criminal policy; Fiqh and Islamic Law Studies, Year 11, Number 20, Spring Summer 2018, pp. 95-120

12. Arjang, Erdovan; Shaker, Mohammad Hossein (2019); drunkenness as a criminal liability; unjustified ambiguity in legislative criminal policy with emphasis on jurisprudence; Research Journal of Criminal Law, Year 11, Issue 2, Fall and Winter 2019, pp. 7-27

13. Hatmi, Iman; Pakzad, Betul; Farahbakhsh, Mojtabi and Khosravi, Hassan (2018); Analysis of the causes of Iran's economic crimes in the light of economic criminology theories; NAJA Strategic Studies, fourth year, number 11, spring 2018, pp. 91-114

14. Aezi Moghadam, Majid (2010); the concept of economic crime or economic corruption; Detective, fourth year, autumn 2019, number 16, pp. 84-55

15. Khani, Ali and Shiri, Abbas (2012); The shortcomings of criminalizing economic corruption in Iran's criminal policy; Detective, Volume 2, Year 6, Passes 2013, pp. 47-74

16. Bagheri, Ansar (2017); the right to access information (freedom of information); Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance, Vice President of Press and Information, Office of Media Studies and Planning, Ch 1

17. Mehri, Maryam; Hadi Tabar, Ismail (2014); Preventing the increase of

1. Nazari Nazari, Mehdi and Watankhah, Hamid (2015); Fighting corruption from the perspective of Iran's laws and Merida International Convention; International Police Studies, sixth year, number 28, winter 2015, pp. 113-137

2. Karbaschi Najafabadi (1389); criminal requirements resulting from Iran's accession to the Merida Anti-Corruption Convention; Master's thesis, Faculty of Law, Shahid Beheshti University

3. Kamali, Yahya (2013); The effect of economic transparency in preventing and fighting economic corruption; Administrative health and anti-corruption studies and research center, General Inspection Organization of the country

4. Delmas Marti, Miri (2011); large systems of criminal politics; Translated by Ali Hossein Najafi Abrandabadi, volume 1, Tehran: Mizan Publishing House, second edition

5. Sarikhani, Adel and Akrami Sarab, Ruhollah (2012); preventive functions of transparency in criminal policy; Justice Journal, No. 82, Summer 2013, pp. 91-116

6. Metza, David and Sykes, Gresham (2013); Techniques for neutralizing internal and external social controls, translated by Haider Farhanmad, Ta'ala Law Magazine, No. 13-14, pp. 213-201

7. Zandieh, Hassan and Salarsavi, Hassan (2012); Documentary transparency and the right to free access to information; Treasure of Documents, Year 23, Spring 2013, Number 89, pp. 116-134

8. Hashemi, Seyyed Mohammad and Sarmast, Maryam (2012); The preventive aspect of the World Convention against Corruption and the Iranian Constitution; Iranian and International Comparative Law Research, No. 18, Winter 2013, pp. 139-171

9. Salmanpour, Abbas and Hadi Tabar, Ismail (2013); Iran's legislative criminal policy in accepting the preventive requirements of the Merida Convention;

economic crimes by clarifying the costs of election campaigns; Detective, second term, eighth year, number 32, autumn 2014, pp. 37-51

18. Nazarinejad, Mohammad Reza and Esfandiarifar, Khashayar (2015); Comparative study of the international convention against financial corruption and the law on improving the health of the administrative system and combating corruption; Research Journal of Criminal Law, 7th year, number 1 (consecutive 13), Spring/Summer 2015, pp. 191-215